

KÖRNYEZET, ESZTÉTIKA, GONDOSKODÁS

Méregzöld. A természet mint művészet(elmélet)i probléma.

Szerkesztette: WESSELÉNYI-GARAY Andor – SMID Róbert.

MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet, Budapest, 2021. 98 oldal
[e-könyv]

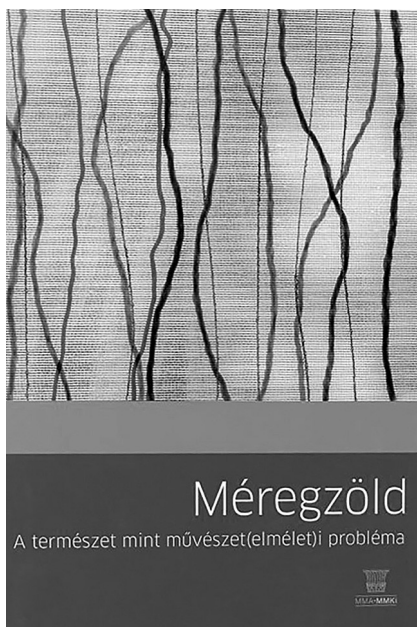
Idén jelent meg az MMA 2019. novemberi konferenciájának előadásait egybegyűjtő kötet. Amint azt a cím is jelzi: a tanulmánygyűjtemény a természetet mint teoremat, **a természetnek a különböző művészeti és elméleti beszédmódokban tetten érhető reprezentációját gondolja végig, hét szerző tanulmányán keresztül.** A kötet egyik erényét azok a szerteágazó kérdésirányok adják, amelyek a mozgatott diskurzusok sokféleségének (irodalomelmélet, filozófia, építészet, dizájn, politika) köszönhetőek, s amik ily módon azt mutatják meg, hogy a „zöld” gondolat és a környezeti problémákra adható válaszok éppolyan összetettek (kell, hogy legyenek), mint maguk az ökológiai rendszerek. A könyv a figyelemfelkeltő *Méregzöld* címet kapta, ami maga is színre viszi ezt az komplexitást. Egyfelől – neutrális értelemben – a zöld egy színárnyalatát jelenti, másfelől viszont – elmarasztaló jelzőként – emberre, illetve mozgalmakra is használatos. A szintagma első tagja ugyanakkor ember és természet viszonyának azon aspektusára is utalhat, ami az utóbbinak az előbbire való veszélyességére irányítja a figyelmet, vagyis arra, hogy a természet – itt most elsődlegesen: értelmezői – *probléma*, ember és természet viszonya pedig problematikus.

A könyv írásai szűkebb és tágabb értelemben is kapcsolódnak egymáshoz. Wesselényi-Garay Andor és Erhardt Gábor egyaránt az építészetről írnak. Előbbi a *Szép, jó és hasznos* című tanulmányában annak a dichotómiának a történeti áttekintésére vállalkozik, „amely az ökológiai tervezés kapcsán a szépséget háttérbe szorítva feláldozta az esztétikumot az etika oltárán”. Érvelésében a dizájn egyfajta kapocsként értelmezhető „mérnökség és művészség, mesterség és technológia, ipar és művészet, gyártás és felhasználó,

művészet és társadalom között”. A gondolatmenet végén a szerző kitér az antropocén fogalmára is, amely azért vet fel anyagi problémák mellett esztétikaiakat és kulturálisakat is, mert az emberi tevékenység következtében hovatovább maga „a természet létezése kérdőjeleződött meg”. Erhardt Gábor a természethez illeszkedő építészetről tesz fontos – és épületfotókkal gazdagon illusztrált – megállapításokat. Önironikus kiszólásoktól sem mentes érvvezetése két felismerésből indul ki. Az egyik, hogy az épület mindig tájseb, az építészet mindig tájsebet hoz létre. „A kérdés a tájseb létének mérete és hossza: mekkora a ház és mennyi idő alatt tűnik el nyomtalanul?” A másik, hogy az ökológiai szempontokat ténylegesen szem előtt tartó építészetnek nem önmagában az épületek felépítésének módját (vagyis pusztán a *technét*), hanem alapvető felfogását, szemléletét és szándékait, vagyis *filozófiai alapjait* kell újragondolnia.

Békés Márton 2014-es, *Utolsó felkelés* című könyvéhez fűz kései kommentárt. Írása az önértelmező szövegek mindig különleges darabja, így a kötet legsze-

mélyesebb értekezése. A szerző több ponton aláhúzza az *Utolsó felkelés* téziseit, de kitér az írás pillanatában aktuális eseményekre is. Könyvét kiáltványként aposztrofálja, melynek jelszava a „VISSZA A TERMÉSZETET!” (Ez a jelszó egyébként termékeny ellentmondásban áll Smid Róbert szövegével, amely szerint a természet mint olyan voltaképp nem megőrizhető és nem is igen hozzáférhető, így szükségképpen vissza sem perelhető.) Az „indulatból, dühből és haragból” lett könyv szemléletét bizonyos értelemben egy megejtően romantikus hangoltság hatja át, amelyet alkalmasint az a felismerés motivál, mely szerint „van remény”. E reményt a „modernitás elleni haragos vádirat és higgadt ítélet-

ként” jellemzett *Az utolsó felkelés* és a hozzá fűzött kommentár is a természet szelíd forradalmában ismeri fel, például a városba beköltöző vadállatokban, a sikeres visszatelepedésekben, a természet vitalitásában. Az ember, írja a szerző, végső soron saját magát is felszámolja a természettől való eltávolodásában és a Gépnek való alárendelődésében. Egyetlen szövetségesé valójában a természet lehet: Békés megállapítása szerint az igazi elletétet éppen ezért nem bal- és jobb között kell keresnünk, hanem azok között, akik „a technoszféra részévé akarják tenni az embert, és [azok között,] akik nem.”

Falusi Márton és Windhager Ákos irodalmi szövegek elemzésén keresztül kapcsolódnak az ökológiai kérdésvetésekhöz. Falusi Nagy László *Zöld Angyal* című hosszúversét veszi górcső alá. Írásának mintegy felét ugyanakkor inkább a természet és így az emberi kultúra hanyatlásáról tett általános megállapítások teszik ki, s nem a vers szoros olvasása. Bár a tanulmány a *Nagy László és az ökokritika* alcímet kapta, az írás nem tér ki az ökokritika kérdező horizontjának legalább felvázolására, minek köszönhetően kevéssé beszél arról, hogy az irodalmi szöveg hogyan hozza létre a természetet mint *nyelvet*, mint *textust*, s hogy az ember, mint eredendően nyelvi létező, miként viszonyulhat a teremtés és megértés effektusaiban ehhez a nyelvként hozzáférhető természethez. Ennyiben az „ökokritika” inkább divatos hívószóként funkcionál, s nem értelmezői alakzatként. Alkalmasint Windhager Ákos szövege lóg ki leginkább a kötet írásainak sorából. Az értekezés két Térey János-mű, a *Protokoll* (2010) és *A legkisebb jégkorszak* (2015) interpretációjára vállalkozik, de a tényleges elemzés helyett kimerül a textusok tartalmának rekapitulálásában és a szereplői viszonyrendszerek ismertetésében. Windhager alcímében azt ígéri, „eszmetörténeti kérdésekről” szól majd, de nem világos, hogy az általa tett problémafelvetések és megállapítások mennyiben eszmetörténetiek. A szerző ráadásul nemcsak a cselekmény újramondásával fárasztja az olvasóit, hanem az olyan publicisztikai megállapításaival is, mint hogy Térey „szépirodalmi szövegeiben 2010 után a jelenlegi ellenzék érveit vette át” és „szemben állt a nemzeti identitás hagyományaival”, vagy hogy *A legkisebb jégkorszak* egyik leírásának „sok eleme rendszeresen visszatér a jelenlegi ellenzéki sajtóban”. Azt a kérdést viszont, hogy mi következik ebből (ha egyáltalán következik bármi is), már nem teszi fel a tanulmány írója.

Smid Róbert egy, a Martin Heidegger gondolkodásában is kitüntetett helyet elfoglaló fogalomból, a *gondból* (*Sorge*) indul ki. A gond és a gondoskodás

(önmagamról és a másikról, ami emberi és nem-emberi egyaránt lehet) összekapcsolódik, aminek szimpomatikus példáit a közösségi kertek és a nemzeti parkok jelentik az értelmező számára. Azért szimpomatikusak, mert ezek a helyek egyszerre viszik színre a természet megóvásáért, annak gondozásáért végzett tevékenységeinket mint a természethez való kötődés módjait és e praxis által ember és természet között létesülő – a tanulmány tanulsága alapján meghaladhatatlan – distanciát is. Smid értekezése igyekszik bemutatni, hogy azáltal, hogy az ember bizonyos tereket kijelöl a „természet” számára, hogy ott gondjaiba vegye, megőrizzé, lehetőség szerint úgy, *ahogyan az van*, éppen-séggel máris a természet önszabályozó, embertől független „logikájával” szemben jár el. „Tehát miközben a természethez próbálunk közelebb kerülni, ezt olyan rendezett formában tesszük, amely annak a feltételezett önszerveződésével szembemegy” – írja. Olybá tűnik, hogy a természet *önmagában való* befogadása lehetetlen, az egy olyan hermeneutikai tapasztalat (lente), amelyben valójában soha nem részesülhetünk.

Hörcher Ferenc Roger Scruton *Zöld filozófia* című, az utóbbi időben a „zöld” konzervativizmus egyik legfontosabb műveként hivatkozott (s talán kissé felülértékelt) könyvéhez kapcsolódik. Szigorúan véve azonban nem ehhez a műhöz fűz kommentárt, hanem Scruton tájszemléletéről értekezik, amely segít megérteni az angol filozófusnak a környezetvédelemmel kapcsolatos álláspontját, illetve annak konzervativizmusát. Scruton természetszemléletének a „lényege a társadalmi és ökológiai örökségünket erodáló erők entrópiájával szembeni küzdelem.” A filozófus egyik kulcsfogalma, a *helyi elköteleződés* (*local loyalty*) azt jelenti, hogy az ember szervesen illeszkedik abba a tájba és kultúrába, amibe született. Esetében ez az angol tájat és kultúrát jelenti, vagyis nem „a természetet”, hanem a belakható, ismerős kultúrtájat, amelynek a gondozása (a tanulmánygyűjtemény egyik visszatérő fogalma) nemcsak a természethez, de a saját kultúrához és az őshöz is odaköt minket, amiként ezen keresztül teremthető kapcsolat a még meg nem születettekkel is. Emberi és nem-emberi, élő és élettelen, ökológiai örökség, valamint tárgyi és viselkedési kultúra, érvel Hörcher, szerves egészet alkot Scruton gondolatmenetében.

A *Méregzöld* fontossága mellett is ellentmondásos vállalkozás. Leginkább azért, mert a tanulmányok (kivált a művészeti értelmezéseké) változó színvonala miatt a kötet nem mindig tudja kellően pertinensen felmutatni a természetnek az ember arról kialakított gondolatalakzataiban létrehozott sajátosságait.

URI DÉNES MIHÁLY